

Koksnes resursu pieejamība – nozares attīstības stabilizators

Latvijas valsts var spēlēt būtisku lomu meža nozares un jo īpaši tās pārstrādes segmenta – kokapstrādes – attīstībā, to īstenojot ar saprātīgu rīcību un tai atbilstošiem lēmumiem, jo īpaši tik būtiskā jautājumā kā koksnes resursu pieejamība ilgtermiņā un adekvāta rīcība tirgus nepilnību novēršanā

Māris Ķirsons

Tādi secinājumi skanēja Dienas Biznesa sadarbībā ar portālu zemeunvalsts.lv rīkotajā diskusijā par tēmu Koksnes resursu pieejamība Latvijā kā nozares attīstības stabilizators. Latvijā koksnes resursi bija, ir un būs svarīgākais jautājums, kā īstenot saprātīgu, ekonomiski pamatotu, videi draudzīgu to ieguvī, ko ietekmē ne tikai ES Zaļais kurss, bioloģiskas daudzveidības un klimata mērķi, bet arī pašu mājās pieņemtie lēmumi, attieksme un rīcība.

Pašreizējais izaicinājums – cena

“Pašlaik būtiskākā problēma ir nevis pieejamos kubikmetros, bet gan to cenā. Lai arī pēdējā gada laikā apaļkoku cena ir kritusies no ekstrēmi augsta līmeņa uz vienkārši augstu, no privātā meža īpašnieka skatupunkta svarīgākais šajā faktā ir, ka cena ir kritusies, un, cerot, ka tā atgriezīsies kosmosā, tie nogaida ar mežizstrādi. Savukārt AS Latvijas valsts meži (LVM) gadījums ir īpašs, jo cenu indekss, kas bija izstrādāts pirms kara un centrālo banku bezprecedenta refinansēšanas likmju kāpuma, vienkārši nespēj absorbēt straujās tirgus svārstības. Tādēļ šobrīd ir situācija, ka LVM zāģbaļķu cenu reizinot ar divi (nepieciešamais m³ apjoms, lai saražotu vienu m³ zāģmateriālu), iegūst pašreizējo viena m³ dēļu cenu tirgū, lai gan normāli baļķa izmaksām dēlī vajadzētu būt ~60%,” situāciju skaidro Latvijas Kokrūpniecības federācijas viceprezidents Kristaps Klauss. Viņš norāda, ka skujkoku zāģmateriālu ražotāji pašlaik ekonomiski nevar samaksāt šādu apaļkoksnes cenu.

Vajag risinājumu pārziemošanai

“Pašlaik Latvija varētu būt viskonkurētspējīgākā, jo mums vidēji ir visaugstākās koksnes pārdošanas cenas. Piemēram, LVM ilgāka termiņa piegādes līgumos pašlaik skujkoku apaļkoksnes cena ir 115 eiro/m³, kamēr Zviedrijas kokrūpnieks to pašu baļķi nopērk par 75 eiro/m³,

turklāt, ņemot vērā uzmērīšanas nianšes, šī cena pēc būtības ir vēl zemāka. Nav jautājuma, kurš ir konkurētspējīgāks tirgū,” situāciju vērtē K. Klauss. Tas nepaliek bez sekām, jo jau pašlaik statistikā var redzēt nodarbinātības samazinājumu kokrūpniecības nozarē vairāk par 10% salīdzinājumā ar pērnā gada augustu. “Skujkoku zāgētavās maiņas tiek samazinātas, bet tikai daļai no atlaistās maiņas darbiniekiem izdodas atrast citu nodarbošanos uzņēmumā,” skaidro K. Klauss. Šobrīd situācija no uzņēmuma uz uzņēmumu ir dažāda, bet vienlīdz draudīga. “Kolektīva samazinājums daudzviet ir 10% līdz pat 25% robežās, citviet ir nolemts to risināt tā, ka darbiniekus neatlaiž, bet katrs, strādājot mazāk stundu, likumsakarīgi nopelna mazāku algu. Tāpēc arī tiek zvanīti trauksmes zvani, un tos sadzirdējis zemkopības ministrs Armands Krauze,” norāda K. Klauss. Pašlaik pārāgri runāt par iespējamajiem risinājumiem, bet viņš cer, ka tie ļaus nobremzēt tālāku situācijas pasliktināšanos un radīt apstākļus pārziemošanai, savukārt, ja tas neizdosies, tad būs bēdīgi gan Latvijas kokrūpniecības konkurētspējai, gan nodarbinātajiem šajā nozarē. “Ja Latvijā nebūs konkurētspējīgas kokrūpniecības, tad arī mežu īpašniekiem nāksies pārdot koksni par zemākām cenām vai atsevišķos gadījumos pat varbūt tās pircēju nebūs,” tā Latvijas Meža īpašnieku biedrības valdes priekšsēdētājs Arnis Muižnieks.

Valsts meži – stabilizējošs faktors

Valsts meža dienesta ģenerāldirektors Arvīds Ozols atgādina, ka savulaik valdība pieņēma lēmumu par 2+2 milj. m³ papildu ciršanas apjomu diviem gadiem – summāri 4 milj. m³, ko varēja nocirst pēc pieprasījuma, bet realitātē tika nocirsti tikai 2,7milj. m³. “Tolaik šāda valsts rīcība ļāva apmēram 15 000–16 000 cilvēku saglabāt darba vietu un nekļūt par bezdarbniekiem un valsts sociālā budžeta tērētājiem, bet palikt nodokļu maksātāju zonā,” skaidro A. Ozols. Viņš atgādina, ka princips – valsts meži var būt kā stabilizējošais faktors nozares attīstībai – tika iestrādāts Latvijas meža politikas dokumentos. “Pašreizējā situācija nav laba, bet to īsi nevar salīdzināt ar to, kāda bija 2008.–2009. gadā, un tāpēc, iespējams, būs vajadzīgi citādi lēmumi, nekā tika pieņemti pirms 15 gadiem, jo problēmas sakne neslēpjas apaļkoksnes resursu pieejamībā, bet gan apaļkoksnes cenu veidošanās mehānismā LVM,” tā A. Ozols. Viņš piekrīt viedoklim, ka vēsturiski izveidojušies nosacījumi, kas noveduši pie šīm augstajām koksnes cenām kokrūpniekiem. “Īstermiņā jāmeklē risinājums koksnes augstajām cenām, bet ilgtermiņā risinājumi, kuri sniegtu pieejamo koksnes resursu nesamazināšanos,” tā A. Ozols.

Privātie gaidīs augstākas cenas

“Paraugoties uz to, cik liels ir vidējais privātmežu īpašums Latvijā, proti, 10 ha, ir skaidrs, ka vienu cirsmu daudzu gadu laikā viņš cirtīs tad, kad būs vislabākās cenas, un, ja iepriekš ir pieredzēts ļoti augsts cenu līmenis, tad brīdī, kad tas ir sarucis, noteikti pašlaik to nedarīs,” skaidro A.

Muižnieks. Viņš norāda, ka privātmežos kopējais ciršanas apjoms samazinās, ko rāda arī 2023. gada karstā vasara, kad bija dota iespēja un egles astoņzobu mizgraužu invadētie koki bija jācērt pat daudz intensīvāk, lai novērstu šo kaitēkļu tālāku izplatību. “Sanitārie atzinumi par mizgraužiem izsniegti kopumā apmēram 4000 ha platībai, kas ir ļoti maz,” tā A. Ozols. “Tas nenozīmē, ka ir maz mizgraužu radīto postījumu, bet gan to, ka ir izņemti ļoti maz atbilstošu atzinumu (tas nav par velti, un to nevar saņemt dienas laikā), kas ļauj veikt speciālo ciršanu mizgraužu skartām eglēm neatkarīgi no to vecuma un caurmēra.

Mizgrauži nešķiro – saimnieciskais, aizsargātais mežs vai ES nozīmes biotops,” tā K. Klauss. “Dabu nevar iekonservēt, tā attīstās pēc saviem likumiem neatkarīgi no tā, ko vēlas cilvēki,” norāda A. Ozols. Viņš savu sacīto skaidro ar konkrētu piemēru, proti, kāda meža inventarizācijā tika secināts, ka lakstaugiem bagātā skujkoku mežā, kas atbilst ES nozīmes aizsargātam biotopam, vairs nav nevienas dzīvas egles un šis biotops pēc būtības ir zudis. **“Ar nepārdomātām aizsardzības prasībām panākam pretēju efektu, ko pierāda arī piemērs ar ozolu audzēm, kuru apjoms nevis palielinās, bet gan samazinās, jo, ja nevar veikt kailcirti, tad interese stādīt ozolus un cīnīties ar meža zvēriem ir stipri samazinājusies,”** situāciju ar izmaiņām ozolu mežu apsaimniekošanā rāda A. Muižnieks. “Tas nav vienīgais piemērs, kur, uzliekot kaut kādus aprobežojumus, lai kaut ko saglabātu, panākam pretēju efektu,” tā A. Ozols. Viņaprāt, bioloģiskās daudzveidības saglabāšanas mērķa dēļ nevajag censties visu iekonservēt, jo tādējādi mērķi var nenasniegt, bet gan atrast labāko iespējamo saimniekošanas veidu, lai var parādīt, ka šī bioloģiskā daudzveidība tiek saglabāta un tā nesamazinās, vienlaikus arī iegūstot koksnes resursus kokrūpniecībai.

Vienādas prasības – atšķirīga pieeja

“Nākamo 10 gadu griezumā būs jārēķinās ar ES Zaļo kursu, un, visticamāk, visā Eiropā, tostarp Latvijā un arī Somijā, Zviedrijā, mežizstrādes apjomi būs mazāki, un tad runāsim par kubikmetru kā galveno izaicinājumu,” savu skatījumu par dzīvošanu izaicinošā laikmetā skaidro K. Klauss. “Tajā pašā laikā atšķiras pieejas, piemēram, FSC

sertifikācija, kas ir brīvprātīga, Latvijā ir daudz grūtāk izpildāma, daudz vairāk prasoša un pat aizliedzoša nekā Zviedrijā vai Somijā, un, **ja šāda pieeja pāries uz normatīvo vidi, tad, pat prasot visiem sasniegt identiskus mērķus, Latvijā tos izpildīsim maksimāli strikti, bet konkurentiem būs pielāides, kas atkal atstās ietekmi gan uz koksnes resursu pieejamību, gan cenām un, protams, konkurētspēju,**” skaidro K. Klauss. A. Muižnieks vērš uzmanību uz Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas ziņojumu, kur norādīts, ka Saeimas Ilgtspējīgas attīstības komisijas sēdē tika konstatēts, ka vairāk nekā 50% no biotopiem mežos atrasti ārpus aizsargājamām teritorijām. “Tas nozīmē, ka cilvēks, saimniekojot vairāk nekā 100 gadu laikā – stādot, kopjot, nocērtot mežu un atkal stādot, kopjot – ir radījis labvēlīgus apstākļus biotopa esamībai,” tā A. Muižnieks. Viņš norāda, ka lēmumiem ir jābūt saprātīgiem un mežsaimniecība tajos mežos, kuros ir biotops, nebūt nav uzskatāma par biotopu iznīcinošu, vienlaikus platības, kurās augstvērtīgi biotopi ir, jānoliek malā un jāmaksā adekvātas kompensācijas par noteiktajiem ierobežojošajiem liegumiem.